

УДК 355.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-13>

Іван Зелик

ORCID: 0009-0006-4950-6274

АТАКА НА ЛЕГІТИМНІСТЬ: ЯК РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ДЕСТАБІЛІЗУЄ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПРО ВТРАТУ ЗАКОННОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Одним із ключових інструментів гібридної війни, яку Російська Федерація веде проти України, є інформаційна війна, яка щоразу набуває нових форм залежно від контексту – суспільно-політичних настроїв українців, подій на фронті чи змін у сприйнятті російської агресії у світовому середовищі.

Інформаційна війна Росії проти України не припинялася з моменту відновлення Україною своєї незалежності в 1991 році. У різні періоди вона мала відмінні форми й інструменти, які могли бути менш агресивними, проте її кінцева мета завжди була однаковою – не дозволити Україні вийти зі сфери впливу Російської Федерації, завадити стати повноцінним і самостійним суб'єктом на політичній мапі світу, запобігти остаточному закріпленню в західному цивілізаційному виборі шляхом інтеграції до ЄС і НАТО.

Ця стаття має на меті проаналізувати черговий етап інформаційної війни Росії проти України, який передбачає активне застосування наративів про втрату легітимності вищих державних органів влади України, а саме інституту президентства; розглянути поняття легітимності органів державної влади в умовах правового режиму воєнного стану й неможливості проведення демократичних виборів; розробити та запропонувати основні шляхи протидії російській пропаганді, яка активно розхитує суспільно-політичну ситуацію в Україні через дезінформацію про нелегітимність органів влади.

Результати цього дослідження можуть бути використанні в подальшій роботі над проблематикою інформаційної війни Росії проти України, протидії кремлівській пропаганді та дезінформації, а також застосовуватися для підвищення обізнаності українців з питань інформаційної гігієни й безпеки. Обґрунтоване у статті спростування російських наративів про втрату українськими органами влади легітимності може активно застосовуватися для протидії пропагандистським кремлівським вкидам у пресі та соціальних мережах.

Ключові слова: *легітимність, інформаційна війна, російська пропаганда, дезінформація, інформаційна безпека, протидія пропаганді, гібридна війна, інститут президентства, інформаційно-психологічні спецоперації.*

Вступ. Ефективне функціонування системи державної влади неможливе без належної діяльності всіх її органів і посадових осіб. Інститут президентства посідає одне з ключових місць у політичній системі України. Його запровадження в 1991 році відіграло важливу роль у політичній модернізації та стало свідченням руху України в напрямі розвинених демократій. На сьогодні інститут президентства розглядається як невід'ємний атрибут республіканської форми правління й одна з ключових ознак демократичного ладу [1].

Відповідно до статті 102 Конституції України, Президент України є Главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до статті 106 Конституції України, Президент України, зокрема, забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України.

На Президента України покладено цілий ряд ключових функцій, від виконання яких залежить життєздатність держави. Особливо гостро це питання постає в умовах воєнного стану.

Наявність нелегітимного президента або президента, легітимність якого піддається сумнівам, – серйозний фактор для дестабілізації суспільно-політичної ситуації, яка в умовах війни може призвести до катастрофічних наслідків, включно із втратою державності. Саме тому російська пропаганда проводить атаку на легітимність президентства Володимира Зеленського.

Мета статті полягає в дослідженні чергового етапу інформаційної війни Росії проти України, який передбачає активне застосування наративів про втрату легітимності вищих державних органів влади України, а саме інституту президентства, а також у розробці основних методів протидії російській пропаганді, яка активно розхитує суспільно-політичну ситуацію в Україні через дезінформацію про нелегітимність органів влади.

Відповідно до мети можна виокремити такі **завдання**:

- проаналізувати особливості застосування російською пропагандою та її прихильниками дезінформації щодо втрати легітимності державних органів влади України;
- розглянути поняття легітимності органів державної влади в умовах правового режиму воєнного стану й неможливості проведення демократичних виборів;
- розробити рекомендації щодо протидії російській пропаганді, яка активно розхитує суспільно-політичну ситуацію в Україні через дезінформацію про нелегітимність органів влади.

Методи дослідження. Під час підготовки наукової статті було використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез, компаративний аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інформаційних війн та інформаційної безпеки України присвячено чимало праць, зокрема, слід відзначити роботи таких науковців, як Григорій Почепцов «Сучасні інформаційні війни» та «Смисли війни. Україна і Росія в інформаційній і смисловій війні», Олександр Курбан «Інформаційні війни у соціальних он-лайн-мережах», Володимир Горбулін «Світова гібридна війна: Український фронт», Павло Гай-Нижник «Росія проти України: від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення». Усі вони аналізують різноманітні аспекти кремлівської інформаційної війни проти України різних періодів. Важливими джерелами для аналізу методів російської пропаганди й дезінформації є видання та журналістські розслідування, які були оприлюднені вже після повномасштабного вторгнення Росії та показують нову хвилю агресивної російської інформаційної війни проти України. Так, до когорти таких джерел слід віднести: «Ми – Bellingcat. Онлайн-розслідування міжнародних злочинів та інформаційна війна з Росією» авторства Еліота Гітінза; книгу «Як російський інформаційний корабель пішов на... Наративи пропаганди під час повномасштабної війни», яка була видана Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки й окреслює основні тенденції та напрями російської пропаганди за період збройної агресії РФ. Книга є результатом дворічної роботи, починаючи з першого дня повномасштабної війни. Видання висвітлює хроніку інформаційної війни від 24 лютого 2022 року і до кінця листопада 2023 року; книгу журналіста Алена Боброва «Пропаганда 2023. Інформаційні війни під час російської агресії», де зібрано найпоширеніші маніпуляції, техніки, тактики, завдяки яким вдавалося впливати на свідомість українців під час широкомасштабного вторгнення Росії.

Хоча заяви про нелегітимність української влади не є новим інструментом кремлівської пропаганди й використовувалися ще з 2014 року, та ситуація і той політичний контекст, у яких вони зараз застосовуються, потребують окремого аналізу та ретельного вивчення. Якщо раніше заяви про нелегітимність державних органів України обґрунтовувалися російськими пропагандистами подіями Майдану 2014 року та, погляду Кремля, державного перевороту і «вигнання» легітимного президента Віктора Януковича, то в сьогоденній ситуації «нелегітимність» президентства Володимира Зеленського пов'язана із закінченням 5-річного терміну його перебування на посаді й відсутністю виборів.

Виклад основного матеріалу дослідження. 20 травня 2024 року минуло 5 років з моменту інавгурації чинного президента України Володимира Зеленського. Як відомо,

в умовах воєнного стану жодних виборів в Україні не може бути проведено. Це положення чітко прописано в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» – **пункт 1 статті 19** говорить: «*В умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування*» [7].

Задля внутрішньої та зовнішньої дестабілізації цю ситуацію активно готуються використовувати російські пропагандисти, заявляючи про нелегітимність перебування на посаді Президента України Володимира Зеленського після 20 травня 2024 року.

Оскільки в умовах воєнного стану вибори Президента України не можуть бути проведені, а стаття 108 Конституції України зазначає, що Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України, то очевидним є той факт, що Володимир Зеленський законно продовжує перебувати на посаді Президента України і після закінчення п'ятирічного терміну [4].

Крім того, **пункт 1 статті 10** уже згаданого Закону України «Про правовий режим воєнного стану» гарантує неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану: «*У період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність*» [7].

Пункт 3 статті 11 цього ж Закону зазначає: «*У разі закінчення строку повноважень Президента України під час дії воєнного стану його повноваження продовжуються до вступу на пост новообраного Президента України, обраного після скасування воєнного стану*» [7].

Крім того, існує рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року, де наголошується на забезпеченні принципу «інституційної безперервності, який означає, що органи державної влади, встановлені Основним Законом України, продовжують функціонувати в інтересах Українського народу та реалізовувати свої повноваження, виконувати завдання та функції, визначені у Конституції».

Таким чином, жодних правових чи будь-яких інших підстав визнання нелегітимності перебування на посаді Президента України Володимира Зеленського після 20 травня не існує. Але це не завада для російської пропаганди, яка з усіх сил намагається дестабілізувати ситуацію всередині України, посіяти недовіру до найвищих органів державної влади, змусити українців піддати сумнівам легітимність президентства Володимира Зеленського, а отже, і законодавчих ініціатив, які будуть підписані ним.

Важливим моментом є окреслення самого поняття легітимності. Найчастіше термін «легітимність» тлумачиться як визнання суспільством політичних дій у рамках існуючої системи права і охоплює такі взаємовідносини між владою та правом, коли народ визнає за владою право приймати загальнообов'язкові рішення [6].

Американський політолог Д. Істон визначив легітимність як «дифузійну підтримку режиму». Поняття легітимності є питанням про те, що дає право інститутам влади прямо впливати на життя громадян і сподіватися від них добровільного прийняття та підпорядкування рішенням влади.

Проблему легітимності влади описував М. Вебер, який розрізняв владу, яка відповідає законам і правовим нормам, і владу, яка є дійсно значущою для людей [5].

Влада, що була обрана законним шляхом на виборах і користується визнанням у громадян, які готові приймати її рішення та підтримують курс суспільно-політичного, культурного, економічного розвитку країни, має найвищий рівень легітимності.

За даними соціологічних досліджень на кінець лютого 2024 року, проведених Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), рівень довіри українців до Президента Володимира Зеленського становив 64 %. До того ж, за даними соціологічного дослідження, яке було проведене тим же інститутом, переважна більшість українців – 69 % – вважають, що В. Зеленський має працювати на посаді Президента України до кінця воєнного стану [3].

Причому думка про те, що Володимир Зеленський має працювати на посаді Президента України до кінця воєнного стану, переважає в українців незалежно від місця проживання. Про це свідчать згадані уже дані соціологічних досліджень, які були проведені Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) [3].

Рис. 1. Соціологічне дослідження щодо перебування Володимира Зеленського на посаді Президента України до закінчення воєнного стану

Рис. 2. Соціологічне дослідження щодо перебування Володимира Зеленського на посаді Президента України до закінчення воєнного стану – розбивка за регіонами

Такі дані свідчать про всеукраїнську підтримку українцями законодавчо обґрунтованого положення про неможливість проведення виборів президента України в умовах воєнного стану. Українці демонструють зрілу державницьку позицію, усвідомлюючи реальну загрозу, яку несуть заклики до виборів навіть в умовах війни.

Таким чином, заяви кремлівських пропагандистів про втрату легітимності Президента Зеленського не мають ні юридичних, ні будь-яких формальних підстав. Але з метою дестабілізації ці заяви лунають усе гучніше. Особливо гостро ця проблема постає на фоні складної ситуації на фронті й корупційних скандалів, які підривають довіру суспільства керівництва держави. Усі ці труднощі створюють сприятливе середовище для російських інформаційно-психологічних спецоперацій, метою яких є дестабілізація суспільно-політичної ситуації в Україні, що може призвести, за найгіршим для українців сценарієм, до втрати державності.

Трактування росіянами української влади як «нелегітимної» яскраво свідчить про цілковиту відмову від комунікативної взаємодії, про небажання реальних перемовин щодо припинення війни. Метою РФ є знищення комуніканта-противника, а це є рівносильним бажанню припинити будь-яку взаємодію назавжди [9].

Наративи про нелегітимність президентства Володимира Зеленського після 20 травня, зокрема, розпочав просувати в соціальних мережах колишній український політик, прем'єр-міністр (2010–2014 рр.), а тепер державний зрадник і колаборант Микола Азаров. Його заяви активно поширюють проросійські телеграм-канали, які звинувачують Зеленського в узурпації влади й небажанні проводити президентські вибори через страх неминучої поразки на них.

Заяви про нелегітимність перебування на посаді Президента України висловив і російський диктатор Владимир Путін під час пресконференції в Ташкенті, Узбекистан, 28 травня 2024 р. Очільник Кремля інтерпретував українське законодавство з вигідної для нього і його загарбницької політики позиції, заявивши, що після 20 травня перебування Володимира Зеленського на посаді Президента України є нелегітимним, а президентські повноваження мають перейти до спікера Верховної Ради.

Як зазначає у своєму звіті Інститут вивчення війни, такі заяви є частиною інформаційної операції проти України і спрямовані переважно на зовнішню аудиторію з метою дискредитувати найвищі органи державної влади України та їхню легітимність [2].

Такі наративи є складовою частиною політики Кремля щодо невизнання суб'єктності України. З погляду російського диктатора Путіна, Україна не є суверенною державою, а лишень бунтівною територією, більша частина якої завжди належала до Росії. Здобуття Україною незалежності він розглядає як величезну історичну помилку, яку будь-якою ціною треба виправити. Саме з таких мотивів й була розпочата агресія ще у 2014 році, яка переросла в повномасштабне вторгнення в лютому 2024 року.

Про активізацію російської пропаганди щодо так званої нелегітимності української влади, зокрема Президента Зеленського, попереджали й американські спецслужби. Дезінформація поширюється найрізноманітнішими каналами: через російські державні сайти, новинні ресурси, соціальні мережі та підставні сайти. Як зазначають в американських спецслужбах, поширення дезінформації про втрату легітимності української влади є логічним продовженням російської тактики щодо дискредитації України та її найвищих органів державної влади [10].

На жаль, з тих чи інших мотивів, заяви про нелегітимність української влади час від часу поширюються і в західних медіа. Так, американський економіст Джеффри Сакс заявив про те, що Володимир Зеленський не має абсолютно жодної конституційної легітимності, що повністю відповідає кремлівській пропаганді; американський аналітик, відомий своїми проросійськими поглядами, Браян Берлетік в інтерв'ю на YouTube-каналі Danny Haiphong назвав українську владу «маріонетковим режимом у Києві», який стирає Україну своєю войовничістю [8].

Неважко спрогнозувати, що наративи щодо нелегітимності української влади посилюватимуться. Будь-який негатив в українському інформаційному просторі буде прив'язаний російськими пропагандистами до теми так званої втрати українською владою легітимності, неможливості державних інституцій та органів влади здійснювати ефективне управління країною. Це стане новим етапом уже звичних російських пропагандистських заяв про начебто «зовнішнє управління Україною».

Методика таких інформаційних кампаній щодо дезінформації є традиційною для російських спецслужб і має такі основні аспекти:

- поставити під сумнів легітимність прийнятих в Україні після 20 травня владних рішень;
- поширити панічні настрої, зневіру;
- штучно протиставити цивільних і військових;
- посварити Україну із союзниками;
- розповсюдити в суспільстві різноманітні «теорії змови».

Плани Кремля щодо внутрішньої дестабілізації ситуації в Україні через поширення дезінформації про нелегітимність президенства Зеленського після 20 травня 2024 року є складовою частиною широкої інформаційної війни, яка ведеться проти України. У цю інформаційну війну РФ вкладає значні ресурси й не гребує жодними методами заради досягнення своїх імперських цілей. Саме тому до загрози розхитування внутрішньополітичної ситуації в Україні через заяви про нелегітимність президенства Володимира Зеленського слід ставитися з максимальною серйозністю та діяти на випередження.

У такій ситуації методом протидії ворожій дезінформації може бути проведена Україною інформаційна кампанія із залученням юристів, суддів, представників ЦВК, які б публічно, використовуючи найрізноманітніші майданчики – телеканали, друковані й електронні ЗМІ, соціальні мережі – дали чітке тлумачення щодо відсутності будь-яких підстав вважати перебування Володимира Зеленського на посаді Президента України після 20 травня 2024 року нелегітимним. Закликали українців тверезо оцінювати ситуацію, ретельно дотримуватися інформаційної гігієни й бути готовими до російської пропагандистської дезінформації. Таким чином робити «цільову аудиторію» стійкішою до російських пропагандистських впливів.

Одним із методів протидії атаці на легітимність може бути офіційне звернення до Конституційного Суду України, котрий у своєму роз'ясненні підтвердив би безпідставність будь-яких аргументів щодо втрати легітимності президентства Зеленського після 20 травня 2024 року.

Важливим також є розуміння всіма представниками політичних партій неприпустимості поширення схожих наративів, оскільки це є прямим підігруванням кремлівській пропаганді, яке несе загрозу для Української держави.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що російська пропаганда готується і буде використовувати будь-які приводи щодо дестабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні, шляхом поширення інформації про нелегітимність чинної української влади. Мета таких дій – підірвати довіру населення до влади та створити можливості, які б дали змогу паралізувати діяльність найвищих органів державної влади, що в умовах екзистенційного військового конфлікту може призвести до катастрофічних наслідків для української державності. Українська влада повинна реагувати на ці виклики з усією серйозністю та діяти на випередження, намагаючись підвищити резистентність суспільства до дезінформації та максимально знижуючи шкідливий вплив від інформаційних загроз з боку російської пропаганди.

Література:

1. Івасішина Н. В. Місце і роль президенства в політичній системі України. *Інститут президента України в системі державної влади України* : матеріали наук. конф., м. Київ, 17 січня 2014 р. Київ, 2014. С. 346.

2. Інститут вивчення війни: Російська наступальна кампанія, звіт за 28 травня 2024 року. URL: <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-may-28-2024>
3. Соціологічне дослідження «Сприйняття потреби у виборах Президента». Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1371&page=6>
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР станом на 1 січ. 2020 р.
5. Ліпсет С. М. Політична людина: соціальна база політики. Нью-Йорк : Даблдей, 1959.
6. Музика І. В. Легітимність як політико-правове поняття. Енциклопедія історії України : у 6 т. / ред. В. А. Смолій (голова). Київ. НАН України. Інститут історії України, 2009.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Голос України*. 2023. 19 жовтня.
8. Рекомендації та кращі кейси реалізації стратегічних комунікацій в умовах війни / Національна академія Служби безпеки України. Київ : 7БЦ, 2023. 232 с.
9. Центр протидії дезінформації. Офіс. фейсбук-сторінка. URL: <https://www.facebook.com/protydiyadezinformatsiyi.cpd/posts/pfbid02UV26CyAhqaPD9zb742PqpudHAzc9aQMsTFHvpcaB1LPqWajcftp-s1q2SEBYpNHR5l>
10. CNN: US intelligence sees Russia step up disinformation campaign against Ukraine's Zelensky. URL: <https://edition.cnn.com/2024/05/15/politics/us-intelligence-russia-disinformation-zelensky/index.html>

References:

1. Ivasishyna, N. (2014). Mistse i rol prezydenstva v politychnii systemi Ukrainy [The place and role of the Presidency in the political system of Ukraine]. Instytut prezydenta Ukrainy v systemi derzhavnoi vldy Ukrainy, materialy naukovoï konferentsii [The Institute of the President of Ukraine in the System of State Power of Ukraine, Proceedings of Scientific Conference]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Instytut vvychennia viiny (2024). [Institute for the study of war]. Rosiiska nastupalna kampaniia, zvit za 28 travnia 2024 roku [Russian offensive campaign assessment, May 28, 2024]. Retrieved from <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-may-28-2024>
3. Kyivskiy mizhnarodnyy instytut sotsiologii (2024). [Kyiv international institute of sociology]. Sotsiologichne doslidzhennia Spryniatia potreby u vyborakh Prezydenta [Sociological study Perception of the need for presidential elections]. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1371&page=6>
4. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine from June 28 1996, № 254к/96-ВР] (2020, January 1) [in Ukrainian].
5. Lipset, S. (1959). Political Man: The Social Bases of Politics. New-York : Doubleday.
6. Muzyka, I. & Smolii, V. (Ed.). (2009). Lehitymnist yak polityko-pravove poniattia [Legitimacy as a political and legal concept]. (Vols. 1–6). Kyiv : Entsyklopediia istorii Ukrainy [in Ukrainian].
7. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 [Law of Ukraine on the Legal Regime of Martial Law from May 12 2015], № 389-VIII. (2023, October 19). *Holos Ukriny* [in Ukrainian].
8. Natsionalna akademiia Sluzhby bezpeky Ukrainy (2023). Rekomendatsii ta krashchi keisy realizatsii stratehichnykh komunikatsii v umovakh viiny [Recommendations and best practices for implementing strategic communications in wartime conditions]. Kyiv : 7BC [in Ukrainian].
9. Tsentri protydyi dezinformatsii (2024). Ofitsiina Feisbuk-storinka [Counter Information Center. Official Facebook page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/protydiyadezinformatsiyi.cpd/> [in Ukrainian].
10. CNN: US intelligence sees Russia step up disinformation campaign against Ukraine's Zelensky (2024). Retrieved from <https://edition.cnn.com/2024/05/15/politics/us-intelligence-russia-disinformation-zelensky/index.html>

Ivan Zelyk. Attack on Legitimacy: How Russian propaganda destabilizes the socio-political situation in Ukraine through spreading disinformation about the loss of lawfulness of state authorities

One of the key tools of the hybrid war that the Russian Federation is waging against Ukraine is the information war, which constantly takes on new forms, depending on the context – the socio-political mood of Ukrainians, events on the front, or changes in the perception of Russian aggression in the global environment.

Russia's information war against Ukraine has not stopped since Ukraine regained its independence in 1991.

In different periods, it had different forms and tools, which could be less aggressive, but its ultimate goal has always been the same – to prevent Ukraine from leaving the sphere of influence of the Russian Federation, to prevent it from becoming a full-fledged and independent subject on the political map of the world, to prevent the final consolidation of its Western civilizational choice through integration into the EU and NATO.

This article aims to analyze the next stage of Russia's information war against Ukraine, which involves the active use of narratives about the loss of legitimacy of Ukraine's highest state authorities, namely the institution of the Presidency; to examine the concept of legitimacy of state authorities under martial law and the impossibility of holding democratic elections; to develop and propose main ways to counter Russian propaganda, which actively destabilizes the socio-political situation in Ukraine through disinformation about the illegitimacy of government bodies.

The results of this study can be used in further work on the issues of Russia's information war against Ukraine, countering Kremlin propaganda and disinformation, as well as to raise awareness of Ukrainians on information hygiene and security. The refutation of Russian narratives about the loss of legitimacy by Ukrainian authorities, substantiated in the article, can be actively used to counter propaganda Kremlin insertions in the press and social networks.

Key words: *legitimacy, information war, Russian propaganda, disinformation, information security, countering propaganda, hybrid war, institution of presidency, information and psychological special operations.*

Відомості про автора:

Іван Зелик – аспірант 2-го курсу кафедри політології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.